
BALTIMAADE RETSEPTSIOON SAKSA POLIITIKATEADUSES

Axel Reetz

Tõlkinud Ene-Reet Soovik

Enne 1990. aastat polnud Eesti, Läti ega Leedu Vabariik Saksamaa politoloogias omaette teemaks ega mainitud neid kuigi tihti ka uudistes. Pärast Nõukogude impeeriumi kokkuvarisemist 1991. a kuuluvad Balti riigid ülemineku-uuringutes Ida-Euroopa näidete hulka. Eelkõige on neist saanud eeskuju riikidele, mis ilmusid kaardile alles pärast sotsialismiaja lõppu, nagu Tšehhi-maa, Slovakkia, Sloveenia ja Horvaatia. Vabaduse saavutamise protsess ise oli olulisem kui see, et erinevalt teistest olid Balti riigid iseseisvad I maailmasõjast saadik, õigupoolest isegi vahepealse katkestuseta, sest Nõukogude anneksiooni rahvusvaheliselt enamasti ei tunnustatud.

Seesugune ignoreerimine Saksa teaduses tuleneb peamiselt nende riikide geograafilisest asukohast ning trotsib ajaloolist sidet Saksamaaga. Saksamaa ja Balti riikide ajaloolisi sidemeid uurides tegelevad ajaloolased peamiselt sellest piirkonnast pärinevate saksakeelsete dokumentidega. Kuid ühiskonnateadused seisavad siiski probleemi ees, et uurida tuleb kauget ja eksootilise keele tõttu ka üsna tundmatut materjali. Seetõttu on Balti riike käsitlevas kirjanduses rõhuasetus iseseisvusvõitlusega kaasnenud hilisematel sündmustel. Enamik töid on lausa ajakirjanduslikud. Nüüd aga pole see piirkond enam maailma tähelepanu keskpunktis ja sellest on saanud rahulik tavateema.

Tõlgitud käsikirjast "The Reception of the Baltics in the German Political Science".

Mitu raamatut, nagu näiteks Heike Grafi ja Manfred Kerne-ri *Handbuch Baltikum heute* (Berlin, 1998), täidavad lünki Balti riike puudutavas informatsioonis. Kuid oma laiahaardelise ülevaatega ei paku see käsiraamat paraku enam poliitilise hetkeolukorra tutvustusest.¹ Peale selle võib Balti riike kohata ka üleminekule² pühendatud võrdlevates uurimustes ja noorte teadlaste töödes, kes on selle piirkonna avastanud, sest selle kohta on suhteliselt vähe publikatsioone.³ Mõned neist töödest võetakse järgnevalt vaatluse alla. Kuid see nimestik ei taotle täielikkust.⁴

Ida-Euroopa maadega tegelemisel muudab ülemineku-uuringuid mõneti problemaatiliseks asjaolu, et paljudel teadlastel, kes varem tegelesid Ida-Euroopa kui sotsialistliku monoliidiga, on nüüd tegevusväli muutunud. Ka need, kes tegelesid 1970. ja 1980. aastate demokratiseerumisprotsessidega Lõuna-Euroopas, Lõuna-Ameerikas ja Aasias, on rõõmsalt kasutanud Ida-Euroopa näiteid.

Ja see on vaid üks esile kerkivatest probleemidest. Teine aspekt on see, mille kohta Helga A. Welsh (1998: 115jj) märgib, et teadus on ikka veel tugeva rahvusliku suunitlusega: *uuritakse ja*

¹Kirjutasin selle raamatu kohta arvustuse "Baltimaad Berliini mätta otsast", mis ilmus *Eesti Päevalehes* 22. XI 1998.

²Seda terminit kasutades ei tahaks ma hakata arutama küsimust "teisenemise" (*transformation*) ja "ülemineku" (*transition*) defineerimisest ja erinevustest. Kasutan neid sünonüümidenä, tähistamaks üleminekut diktatuurilt demokraatialle.

³Siinkohal võiks mainida ka minu kolme artiklit: "Wahlen im Baltikum seit 1990. Parlamente in den Paradoxien der Selbstbestimmung" ajakirja *Zeitschrift für Parlamentsfragen* erinumbris 1995, lk 300–324; "Demokratische Transformation im Baltikum" — *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 1999, No. 4, lk 924–955; "Faktoren der Entwicklung der baltischen Parteiensysteme" koguteoses *Entwicklungsstrategien in Nordeuropa — Baltikum und Finnland*, koostajad Beate Neuss, Peter Jurcek ja Wolfram Hilz, Tübingen, 2000, lk 15–41.

⁴Vaadeldakse publikatsioone, mis on esitatud sel eesmärgil. Mõistagi kaldutakse valima kõige olulisemaid, huvitavamaid ja kõige rohkem väitlusi esile kutsunud töid. Kahjuks pole kõik autorid järjekindlad, näiteks avaldasid Gert-Joachim Glaessner ja Michael Reiman raamatus *Systemwechsel und Demokratie* (1997) detailse Venemaa-vaatluse, kuid ei tegele teiste endiste NSVLi liiduvabariikidega.

kirjutatakse ulatuslikult selle teadlaste rühma jaoks, millesse ise kuulutakse.* Welsh seletab erinevust terminite *Transformationsforschung* ja *Transition* tõlgendamisel, omistades teisele, ameerika terminile rohkem teoreetilist mõjujõudu kui terminile, mis tähistab sammu demokraatia suunas, kuna saksa sõna on lihtsalt süsteemivahetust tähistav nimi. Sellel taustal on huvitav tähelepanek, et Lõuna-Euroopat käsitlev üleminekuteemaline kirjandus kuulus Welshi jaoks *nende arsenali, kes diskuteerisid Kesk- ja Ida-Euroopas aset leidnud üleminekute üle* (Welsh 1998: 128). Nii pole ta piisavalt eristanud Ameerika ja Euroopa politoloogiateemalisi diskussioone ega taibanud, kus täpselt see küsimus on oluline. Edaspidi näitan erinevaid suhtumisi Ida-Euroopas aset leidnud muutuste mõistmise küsimuses ühe sündmuse või osana demokratiseerumise kolmandast lainest.

Paljud saksa autorid kirjutasid Ida-Euroopa reformiprotsessi alguses, et sellel süsteemimuutusel puudub igasugune ajalooline kõrvutusmaterjal ning tegu on ainulaadse sündmusega, sest selle protsessi käigus leiab seoses režiimi muutumisega ning üleminekuga käsumajanduselt turumajandusele aset vähemalt kaks eri muutust, kui just, nagu näiteks Baltimaades, riigid ei saavuta samaaegselt iseseisvust. Need protsessid, mille arengu peale on Läänes kulunud sajandeid, on teineteisele arvatavasti ohtlikud. Kuid vahepeal ärkasid Ida-Euroopa demokraatiad ellu "rohkem" kui sõdadevahelisel ajal, mis paljudes Euroopa riikides oli demokraatia lõpu alguseks, nagu kirjutab Wolfgang Merkel (1999: 365jj, 377).

Ta on aastaid uurinud demokraatiale üleminekut ning loonud oma olulises raamatus mudeli, mis aitab mõista, kui tähtis on demokraatia kehtestamisel eliidi suutlikkus saavutada kompromisse. Eelkõige tähendab see protseduurilisi kompromisse. Kõigil tuleb nõustuda demokraatia mängureeglitega, veelgi parem on, kui saavutatakse üldine nõusolek ehk programmiline nõusolek, peamiste reformide ühtsus. Kui seda ei suudeta, on olemas oht pöörduda tagasi autoritaarse süsteemi juurde, väidab Merkel.

*Kursiivi jäetud originaalteksti saksakeelsed tsitaadid on tõlkinud Jaan Isotamm. Toim.

Merkel lõpetab eliidi käitumise tingimuste loetelu masside osa mainimisega. Nende tegevus ei kõiguta demokraatia stabiilsust, ent Merkel jagab tavalist arvamust, et niihästi Poola kui Ungari, mis alustasid reformiperioodi erinevalt, on mõlemad stabiilsed (Merkel 1999: 114jj). Merkel võtab arvesse ka Jaapani ja Saksamaa näited pärast Teist maailmasõda; sealgi olid okupatsiooniväed äsja loonud uue süsteemi.

Üleminekuajal tegutsejate võimaluste ruum on eriti avar, sest tegelikult nad üksnes kehtestavad reegleid, mille järgi neil tuleb tulevikus mängida. Seetõttu on see eriti oluline konsolideerumise mõttes, olgu siis tegemist ühtse väljenduse leidmisega omaenda ja kogu ühiskonna huvidele, sest muidu ei pruugi inimesed süsteemiga soostuda ega anna talle seega vajalikku legitiimsust (Merkel 1999: 133, 137).

Merkel liigitab Leedu nende riikide sekka, kus vana eliit tahtis poliitilise võimu saavutamise huvides kehtestada tugevat presidentaalset režiimi, kuna opositsioon üritas tugevdada parlamendi osa (Merkel 1999: 142, 431), sest vana eliit lootis valimistel saavutada rohkem edu populaarse isiku kui oma poliitiliste ideede kaudu. Antud juhul ta eksib. Leedus oli asi just vastupidi, sest "Sajūdise" juht Vytautas Landsbergis soovis saada presidendiks.

Paljurahvuselistes riikides, mida Baltimaad kahtlemata on, näeb Merkel leppimatuse ohtu ja kasvavat etnilist pinget institutsioonide sees. Seetõttu tuleks seal kehtestada spetsiaalsed mudelid konfliktide lahendamiseks põhiseaduslikul teel (Merkel 1999: 380jj). Tema kriitika olulisimaid teemasid ning "defektse demokraatia" näide on osa elanikkonna eemalejäämine majanduslikest ja sotsiaalsetest õigustest (Merkel 1999: 433). Selle juures Merkel ei arvesta, et 1980. aastate proteste ja hilisemaid reformiprotsesse põhjustas rahvuse ellujäämise ohustatus Nõukogude migratsioonipoliitikatagajärjel. Selle konflikti lahendamine on selle põhjustanud. Tulevik näitab, kas see ohustab demokraatiat. Seni on Balti riikide seadusandlus ja inimesed liberaalsemad kui neis maades, kuhu välismaalasi alles paar aastakümnet tagasi spetsiaalselt võõrtöolisteks kutsuti. Ja seal puuduvad vägivaldsed pinged. Pealegi tundub nii või teisiti kahtlane, miks peaks võimendama pool sajandit kestnud rahvusvahelise õiguse rikkumise tulemusi, seda praegu niiväga rõhutades. Merkel kasutab tegeli-

kult isegi veelgi rängemat sõnavara kui rahvusvahelised organisatsioonid: "Ka sel juhul tuleb Balti riike, kus diskrimineeritakse Vene "kodanikke" [---], pidada kodakondsuse etnilis-rahvusliku definitsiooni demokraatlikkust rikkuvaks ning ebamõistlikuks näiteks." (Merkel 1999: 384.) Kuid Merkel unustab, et kodakondsusest ilmajätmisega ei kaasne sotsiaalsetest ja majanduslikest õigustest ilmajätmist ning et naturaliseerumine on võimalik vaba valiku alusel.

Üllataval kombel osutub mitteteaduslik vaatepunkt teinekord isegi täpsemaks. Hea näitena võib nimetada suure armastusega kirjutatud raamatut lihtsa pealkirjaga *Estonia*, mille autor on endine Austria saadik Eestis ja Soomes Wendelin Ettmayer (1999). Täiesti õigesti kirjeldab ta selle Balti riigi poliitilist kultuuri naiivse usuna, nagu tekiks pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist automaatselt demokraatia ja turumajandus (Ettmayer 1999: 125). Parteisüsteemi kohta väidab ta, et kõik poliitikud suudavad hõlpsamini tegutseda üksteise vastu kui üheskoos (Ettmayer 1999: 110).

Üks parimaid spetsialiste Ida-Euroopa poliitika ja parteisüsteemide alal on Dieter Segert. Ida-Saksa politoloogi huvitab kõige rohkem sotsialismi mõju Ida-Euroopa parteisüsteemide tekkele. Ta avaldas üksnes poliitilist pahempoolsust käsitleva koguteose pealkirjaga *Spätsozialismus und Parteienbildung in Osteuropa nach 1989* (1996). Tol ajal oli see küsimus eriti huvitav, sest Leedus, Poolas ja Ungaris olid just valimistel võitnud postkommunistlikud sotsialistid. Pärast seda tulid nad võimule ka Tšehhi Vabariigis ja nüüdseks on see nähtus kordunud ka Iliescu võiduna Rumeenias 2000. a. Selle raamatu autorid tuletavad meelde, kuidas kogu parteide spekter eitas kommunistlikku parteisse kuulumist, ent koos esimeste kriisimärkidega tuleb tagasi iha vanade aegade järele.

Oma sissejuhatuses mainib Segert Balti riike vaatlevat artiklit Katrin Mattuschi sulest (1996), kes erinevalt ülejäänutest arvab, et uusim ajalugu ei mõjuta nii väga parteide moodustamist. Mattusch alustab oma Baltikumi-retseptsiooni seletusega, et neil rahvastel on sajandeid olnud ühesugune minevik või saatus, mis siiski on viinud väga erinevate parteisüsteemideni. Aga ta mainib üksnes asjaolu, et Lääne parteiteooriad siin ei toimi, seletamata,

miks. Pealegi vahetab autor varsti teemat, võttes kõne alla poliitiliste parteide aktsepteerituse rahva seas. See süvendab muljet, et Mattusch kasutab üksnes ära materjali, mida ta on kogunud oma Baltimaade poliitilist kultuuri käsitlevaks dissertatsiooniks.⁵ Seejärel loetleb ta üsna lünkliku rea põhjusi selleks arenguks, mida tema hinnangu kohaselt on väga raske analüütiliselt lahus vaadelda. See tulemus tundub pigem teemale allavandumisena.

Mattuschi dissertatsiooni "Demokratisierung im Baltikum?" (1996d) tuleks põhjalikult arvustada niihästi sel põhjusel kui ka seetõttu, et tegemist on ühe kõige varasema monograafiaga Balti riikide poliitilise olukorra kohta. Ajalooliselt kuuluvad Balti riigid Euroopa lääneossa ja 50 aasta vältel peeti neid õigeuskliku Euroopa osaks (Mattusch 1996d: 23) ning seetõttu on neil kogemusi kummaltki poolt. Seepärast arvab Mattusch, et Balti riikidel on *sowohl als auch Kultur* (Mattusch 1996d: 24). Ilmselt unustab ta reaktsiooni N. Liidu survele ning hiljutise konflikti OSCEga, tõiga, mis lubas ka Merkelil otsustada, et Lätis on defektne demokraatia. Teisalt on see üllatav, sest Mattusch peab Baltimaade kultuuri koos selle individualismiga osaks Lääne kultuurist, vastandades seda sovetliku ühiskonna kollektivismile. Võib-olla oli 1996. a ikka veel raske aduda probleeme, mida kollektiivne mõtlemine oma liiga kõrgete riigile seatavate ootustega demokraatia ja turumajanduse osas põhjustas. Ent mõistagi ei ole kollektiivne mõtlemine vältimatult seotud Vene õigeusu kultuuriga.

Tehes ebaõigetest üksikasjadest väära järelduse, kinnitab Mattusch ekslikult, et Läti Liikumine Võrdsete Õiguste Eest ei jõudnud 1995. aastal parlamenti (Mattusch 1996c: 106).⁶ Ka hinnang parteide suunitlusele — "tendentslikult liberaalsed" Demokraatlik Partei Saimnieks ning Rahva Harmoonia Partei — põhineb puudulikel teadmistel ning on ühtaegu ebaselge kui ka ekslik. Eesti Mõõdukad pole *vähehaaval* sotsiaaldemokraatlikke seisu-

⁵See politoloog on aastal 1996 kirjutanud veel vähemalt kaks artiklit, milles ta ennast kordab. Vt Mattusch 1996a, 1996b.

⁶Õige on see, et võrdõiguslased eksisteerisid edasi vahepealse organisatsioonina ning ühinesid poliitiliselt Sotsialistliku Parteiga. Ainult et mõnel vana kaadri hulgas ei lubatud enam kandideerida, kui nad pärast 1991. aastat olid jäänud kommunistliku partei liikmeks.

kohti kuulutanud, sest nad on kogu aeg sotsiaaldemokraadid olnud (Mattusch 1996c: 107).

Imetlust väärrib usinus, millega vahendatakse uuemat teooriat. Siinkohal tuleb küll tunnistada, et pole tingimata tarvis leiutada midagi uut, vaid ka olemasolevaid selgituskatseid annab kasutada võrdlemisi vabalt. *Sest sotsiaalteadustes kurdetud teooriate puudumine paistab olevat vaid äkiliste muudatuste, ebastabiilsete sotsiaalolude ning rahvuslike arengute sisemise loogika teoreetiliste mudelite avameelsuse puudumine.* (Mattusch 1996d: 27.) Demokraatia areng Balti riikides ei pea kokku langema tavalise ettekujutusega liberaalsest demokraatiast (Mattusch 1996d: 27).

Seda nõrkust faktide edastamisel ei asenda empiiriline materjal. Isegi vastupidi: on lausa ohtlik hinnata poliitilist õppimisvõimet, küsides inimestelt, kas nad tunnevad huvi poliitika vastu, kas poliitika on nende elus oluline ja kas nad arutlevad sageli poliitika üle (Mattusch 1996d: 157). Iga *Stammtisch** vastaks neile küsimustele jaatavalt, kuid see ei tähenda tegelikult, et nad oleksid hästi informeeritud või argumentidele avatud. Pärast kollektiivse mõtlemise selgitamist ning selle näitamist vastustes (Mattusch 1996c: 167) teeb Mattusch kokkuvõtte, et inimesed, kes on poliitiliselt kohanemisvõimelised, on tõenäoliselt ka avatud millelegi uuele. Samas peatükis nimetab ta sotsialistlikku varustamismentaliteeti (*mentality of provision*) demokraatiale koormaks (Mattusch 1996c: 168). Selles lihtsalt puudub loogika.

Ning empiirilise uurimismaterjaliga seondub veel üks probleem. Kõik küsitlused on korraldatud aastatel 1990–1992, otse intensiivse osalemise ajastul. See on aeg, mille puhul Mattusch eitab postsotsialistlike riikide inimeste võimet mõista demokraatlikku kultuuri. On riskantne sellisel taustal otsustada demokraatia võimaluste üle mingis teatud riigis. Mattusch ei käsitle seda probleemi üldse. Seetõttu jaguneb väitekirj kahte ossa, ühelt poolt ülevaade teoreetilistest lähenemistest ja teisalt küsitluste tulemustest, mida Mattusch korraldas kahe projekti raames. Nagu näitab ka väga napp tulemuste osa, kasutas Mattusch lihtsalt olemasolevat materjali, et sellest dissertatsioon kasvatada.

*Mõeldakse mingit alalist kohviku- või kõrtsilaudkonda. *Toim.*

Dieter Segerti ja Csilla Machose analüüs koguteoses *Parteien in Osteuropa* (1995) on laia haardega. Autorid loovad teoreetilisi mõisteid, mis on väga olulised parteisüsteemide võrdlevaks analüüsiks. Nad küll ei tegel Balti riikidega eraldi, kuid paljud tulemused kehtivad ka Baltikumi kohta. Segert ning Machos analüüsivad eelkõige ülemineku-uuringuid, juba mainitud Ida-Euroopa demokratiseerimise võrdlust Lõuna-Euroopa ja Ladina-Ameerikaga, ning rõhutavad erinevust nende juhtumiste vahel nagu ka tõika, et moderniseerumise mõistmine on omane Läänele. Segert kirjeldab kaht teineteist välistavat diskussioonitüüpi, üks teoreetilise suunitlusega ja teine ajaloolis-kultuuriline lähenemisviis — nii vaadeldakse muutusi Ida-Euroopas ühest küljest vaid näitena suuremast arvust muutujatest ning teisalt püütakse tõestada Ida-Euroopa juhtumite spetsiifilisi ja ühtelangevaid omadusi, tehes kõrvutusi üksnes regiooni sees. Segerti arvates ei pääse kultuurilis-ajaloolisest varjundist sellega mööda, kui teadlikult kasutatakse teoreetilisi kontseptsioone hüpoteeside loomiseks. Just selleni tahab ta jõuda *pelga oluliste andmete kogumise ja kirjeldamise teel*. Kuid kõrvale ei tohiks jätta ajaloolistki aspekti, sest ajalooline pärand mõjutab ka tegutsejaid (*Parteien*. . . 1995: 15jj).

Katrin Sell (2000) süüdistab neid, kes esindavad tema sõnutsi *struktuurifunktsionalistlikku* lähenemist, ülemäära ja liiga kitsas suunitluses *spetsiifilistele ajaloofaktidele*, mille fookuses on kõigepealt muutuste keskkond ja siis *vajalikud institutsionaalsed raamtingimused uue demokraatia stabiliseerimiseks*. Selles jääb vajaka arusaam, et peale demokraatlike institutsioonide peab tekkima ka demokraatlik poliitiline kultuur. Ja nii ongi oht, et analüüsitakse ainult üksiknäiteid. See kriitika näib olevat pisut liialdatud, mis puutub sellesse, kuidas selliste uurimuste autorid mõistavad ja arvustavad seda fakti isegi mingi kindla riigi probleeme kirjeldades, ka siis, kui tegemist on üksnes vähest huvi pakkuva temaga nagu Baltimaade puhul. Sell teeb ettepaneku uurida tegutsejate ning institutsioonide omavahelist seotust ja ka nende tegutsemisulatust (Sell 2000: 91jj). Lõpuks oli see teema päevakorral kogu kümne üleminekuaasta jooksul. Dieter Segert (2000: 43–51) nimetab sellist katset leida veel üks näide juba

eksisteerivale teooriale *Safariforschung*^{*} i* toetuseks ning hoiatab: *Mingeid uusi teadmisi ei saa tulla üleminekuaja uurimisest nendele, kes pärast 1989. aastat tormasid karjakaupa sellesse regiooni, et uue materjali põhjal leida kinnitust oma kivistunud teoreetilistele kontseptsioonidele.* Selle põhjuseks peab Segert uuringute finantseerimispoliitikat. Varem ei taibatud ühiskonna sotsiaalsete gruppide kaudu toimuva eneseregulatsiooni tähtsust funktsioneeriva demokraatia eeldusena, nagu ütleb Michael Vester (2000: 14–25), kuid on kindel, et isegi sellised teooriad nagu “defektne demokraatia” ei võta seda asjaolu vähem arvesse kui riikide kirjeldused (vt Vester 2000: 18jj). Ida-Saksa sotsioloog Rolf Reissigi etteheide (2000: 34jj), et lääne teadlaste analüüsid on tehtud *ka-handatud perspektiivist*, pidades silmas, et *Lääne ühiskond [---] on justkui taustaks muudatusprotsesside üle otsustamisel Idas*, on seni samavõrra õige kui ka küsitav, sest mõned demokraatia põhijooned tuleb paratamatult defineerida, muidu võib teaduslik uurimine äkki osutuda vaid õigustuste otsimiseks sellele, et demokraatia normatiivsele tasandile tegelikult ei jõutagi.

Segerti ja Machose väitel tuleks arvesse võtta ajalugu — hilis-sotsialismi ning demokraatiakogemust sõdadevahelisel perioodil. Tulemused on erinevad, kõigepealt on hästi teada tõik, et inimesed ajavad identifitseerimise segi ideoloogiaga. Seetõttu tugineb hääletamine isiksusele. See seletab ära sellegi, miks uued parteid võivad olla edukad, samas kui teised ära kaovad. Autorid näitavad opositsioonikoalitsioonide poliitilist karjääri kuni tänapäevani ning aitavad seeläbi mõista, kust mitmed kandidaadid tulevad.

Millises suunas Ida-Euroopa parteid ja riigid arenevad, on võimatu ennustada. Hoolimata tõsiasiast, et see raamat (*Parteien...* 1995) kirjutati juba mitu aastat tagasi, pole selle põhituum kaotanud midagi oma aktuaalsusest. Tee autoritaarsusele ei ole veel välistatud. Segert nõustub Merkeliga, et legitiimsuse puudumine demokraatlikus süsteemis on eriti kriisiohtlik.

Kõige olulisemaks muutusi puudutavaks teoseks võiks pidada sarja *Systemwechsel* (1994–2000), mida juba mitu aastat annab

^{*}Safariuuringute, siin põlastava varjundiga umbes nagu “püha-päevaküttimine”. *Toim.*

välja Wolfgang Merkel. Esimesest viienda osani tehakse ülevaateid poliitilistest organisatsioonidest, poliitikast ja poliitikutest. *Ortodokssed teooriad koos dogmaatiliste eelotsustustega ei hoi- du empiiriliste uurimis- ja teadmisvõimaluste kitsendamisest juba a priori. Ent samaaegselt välditakse ka narratiivsete uuringute teoreetilist puudulikkust, nagu see veel praegugi on sageli ise- loomulik regioon ja riike uurivate eriteadlaste uuringutele.* (Syste- temwechsel, V: 7). See on idee, mida võib tähele panna ka Segerti ja Machose teostes. Kuid kas Merkel täidab oma teoreetilise lubaduse praktikas?

1994. aastal avaldatud esimeses köites tegelevad autorid teo- reetilise vaatepunktiga. Ellen Bos (1994: 81–110) arvustab tegut- sejalikku lähenemist. Ta kritiseerib seda katset, rõhutades samas ka positiivset. Ta arvab, et ühelt poolt on käesolevates muutustes raske identifitseerida tegutsejaid. Seetõttu sobib see lähenemine rohkem *ex ante* analüüsiks. Samal ajal kinnitab ta, et liiga kõr- ge abstraheerituse tase sedavõrd erinevate juhtumite puhul nagu Lõuna-Ameerika, Aasia ja Ida-Euroopa pakuks vähem selgitusi. Ta väidab sedagi, et niisugune lähenemine on kohasem erinevuste seletamiseks. Sellest hoolimata on ta ettevaatlik, nähes võimalust neid mudeleid laiahaardelises analüüsis paremaks muuta. Aga ühtlasi hoiatab ta ka üldisele teooriale lootmajäämise eest (Bos 1994: 104jj).

Eberhard Sandschneider (1994) peegeldab samuti teoreetiliste lähenemiste võimalusi ja piire ning eitab süsteemiteooria kinni- tust, et kõigil teooriatel on ühine taust (Sandschneider 1994: 41). Teaduslik debatt ei saa eitada tunnistust, et kõik teooriad *pakuvad enam või vähem sobivaid kirjeldusi üksikute vaatepunktidest üleminekuajale* (Sandschneider 1994: 40).

Mõistagi võib autoreid süüdistada triviaalsuses, kuid korra tuleb mainida ka ilmset reaalsust. Ent on teatav põhjus kahelda, kas sotsiaalteadused jõuavad üksmeelele teaduslike lähenemiste integratsiooni osas, mida nõuab Sandschneider.

Teine köide tegeleb demokraatia institutsionaliseerimisega. Mirjana Kasapovic ja Dieter Nohlen (1996) seletavad valimis- süsteeme ning eristavad algselt esimesi asutavaid valimisi riiki- des, mis ei olnud demokraatlikuks muutumisel isegi iseseisvad, tegelikest asutavatest valimistest. Aga igal juhul pole Balti rii-

kide puhul, mida võib arvata esimeste riikide hulka, tõsi see, et lõhe iseseisvuse pooldajate ja vastaste vahel langeb kokku linna ja maa vahelise lõhega (Kasapovic, Nohlen 1996: 246), sest Balti riigid pole üldse urbanistlikud. Põhjus, mis sundis kommuniste eelistama esialgsetel asutavatel valimistel majoritaarset valimissüsteemi, oli ootus, et otsene vastandumine konkreetsete kandidaatidega, kes esindavad uut kaadrit, annab paremaid tulemusi kui proportsionaalne süsteem (Kasapovic, Nohlen 1996: 221). See teooria tundub usutavana. Kuid mitmeparteisüsteem, mis hõlmab kommuniste, rahvarinnet, interrinnet ja rahvuslasi, võiks olla põhjuseks, miks arutada termini “esialgsed asutavad valimised” korrektsust.

Kolmas köide käsitleb parteisid transformatsiooniprotsessis. Heidelbergi poliitikateadlane Klaus von Beyme (1997), kes on ikka armastanud igal teomal sõna sekka öelda, esitab mitmeid huvitavaid ning kohati isegi naljakaid ideid, mis oleksid pidanud olema vaid paremini struktureeritud ning paigutatud politoloogia koordinaatsüsteemi. Ent von Beyme on üks väheseid, kes kritiseerib Huntingtoni kolme faasi — liberaliseerumise, demokratiseerumise ja konsolideerumise — teooria kasulikkust (Beyme 1997: 23). Huntingtonil on lastud *karistamatult ja suures lugupidamises saada filosoofide kuningaks, kes jagab kokaraamatulikke juhiseid demokratiseerijatele* (Beyme 1997: 34). Õnnetuseks ei analüüsi von Beyme põhjalikumalt sotsiaaldemokraatide läbikukkumist ning töö ja kapitali vahelise lõhe nõrga esindatuse tulemust. Ka puudub lõhesid kujutava graafiku juures seletus (Beyme 1997: 42).

Segerti osa selles raamatus (1997) ei sisalda üllataval kombel kuigi palju uusi mõtteid. Balti riikide osas pakub huvi etniliste vähemuste parteide defineerimine süsteemivastaste parteidena. Näitena mainib Segert otsesõnu Lätit (1997: 67). Tähelepanuväärne on seegi, et Segert nõustub konsolideerunud demokraatia miinimumdefiniitsiooni käsitledes enam-vähem teooriaga “ainus mäng kogu linnas”, tunnistades mitmete demokraatlike valimiste toimumise tööga piisavaks (Segert 1997: 78). Kahjuks ei arenda ta edasi ideed, et stabiilsete parteisüsteemidega riikides tunnetaavad inimesed sagedamini majanduslikku progressi (Segert 1997: 83). Mis põhjusel? Segert rõhutab üht fakti Ida-Euroopa par-

teisüsteemide kohta, mida pole võimalik üle tähtsustada: *Eriti problemaatiliseks saab demokraatia konsolideerumisprotsesside jaoks ühiskonna kontrolli puudumine oma poliitiliste esindajate üle, kui pidada silmas elanikkonna suure osa deprivatiseerimist ning kodanike enamuse väärtusorientatsiooni sotsiaalsele õiglu-sele ja meritokraatlikele jaotusprintsipidele.* (Segert 1997: 81.)

Neljanda köitega lõpeb ülevaade parteidest koos nende juurde kuuluvate ühendustega.

Viies ning seni viimane köide tegeleb tsiviilühiskonnaga. Siit leiame ajaloolase Markus Luxi artikli (2000), mis on esimene ainuüksi Balti riike käsitlev peatükk. Lux kinnitab alguses, et Balti riike käsitletakse harva, vaatamata asjaolule, et see näide on nende riikide ühesuguse ajaloo tõttu ja asjaolu tõttu, et nad “si-multaansuse dilemma” (Offe 1994) varjus ka iseseisvusele vastu astusid, väga huvitav uurimisobjekt (Lux 2000: 145).

Muutuste kronoloogial puudub poliitikateaduses koht. Osalt pole tulemused mõistetavad. Kahtlemata olid Balti riikide rah-varinded massiliikumised (Lux 2000: 151), kuid kindlasti ei tule neid vastandada teiste riikide ümarlaudadele. Kes eitaks seda, et Poola “Solidarsust” või Rumeenia revolutsiooni võiks niimoodi kirjeldada?

Veel enam üllatab termini “tsiviilühiskond” kasutamine, sest samast köitest võib leida artikleid selle termini tekke ja kasutamise kohta Croissant’ilt, Lauthilt ja Merkelilt ning ka Klaus von Bey-melt. Lux leiab, et rahvarinded on *tsiviilühiskonna määravateks jõududeks*. Kuid see mõiste on keerulisem. Lux peab silmas opo-sitsiooni ning räägib kodanikuvaprusest, mainides ratsionaalsel valikul põhinevat lähenemist (Lux 2000: 156).

Arvestades defektse demokraatia teooriat ning seda, kuidas *Systemwechsel*’i toimetaja Merkel kasutab seda Läti puhul sealse suure mittekodanike arvu tõttu, on kahju, et Lux ei vaatle seda teemat puudutavaid huvitavaid fakte seostatult, vaid mainib neid eraldi. Näiteks vähemuste puuduvat toetust Interrindele, mis oli valmis vägivalda kasutama ja tahtis jätta poliitilise võimu mono-poli kommunistlikule parteile (Lux 2000: 152), ja 1991. a jaanuari vägivaldsete rünnakute aegset solidaarsust (Lux 2000: 159) koos asjaoluga, et ennustatav loobumine kodakondsusküsimuse null-

lahendusest (Lux 2000: 162jj) muutis venelased taas võõrasteks. Ehkki vähemused hääletasid iseseisvusreferendumitel samuti iseseisvuse poolt, saab Lux üksnes öelda, et *demokratiseerumisprotsess pidurdus* (Lux 2000: 155). Ta ei seleta, miks.

Luxi väide, et kaksikvalitsemine puudus otsuse tõttu *rajada üleminek rahvuslikule restauratsioonile*, ei ole mõistetav. Mitte üksnes seetõttu, et Lux ise mainib eelnevalt vähemuste eemalejäämist sellest otsusest. Lux räägib endale vastu ka faaside mudeliga. Üleminek lõppes 1992. ja 1993. a valimistega. Aga konsolidatsioon algas pärast 1990. a Ülemnõukogu valimisi. See *erakordselt pikaajaline demokratiseerumis- ja konsolideerumisprotsesside lõikumine* (Lux 2000: 160) näitab tõepoolest kaksikvalitsuse olemasolu. Võrdluseks tundub veana, et Lux räägib eliidi vahetumisest, selgitades samas lõigus, et *sageli sai uueks eliidiks vana eliit* (Lux 2000: 164).

Ulrich Widmaieri, Andrea Gawrichi ja Ute Beckeri raamat *alapealkirjaga Ein einführendes Lehrbuch* (1999) valitsussüsteemidest Ida-Euroopas pakub täpselt seda, mida lubab, andes hea ülevaate tüüpilistest küsimustest üleminekuriikides. Raamat selgitab fakte. Riikide valikus — Visegrádi riigid ja Venemaa — on lähitud kindlasti poliitiliselt kõige olulisemate riikide käsitlemisest, mitte parimast sobivusest võrdlevaks analüüsiks.

Widmaier, Gawrich ja Becker vaatlevad Ida-Euroopa parteide paljusid aspekte täpsemalt kui teised Lääne vaatlejad. Nad arvavad, et need katsed kohandada lõhenemistooriat lõpevad sellega, et leitakse *uued spetsiifilised postkommunistlikud sotsiaalsed lõhed*, mis tõmbavad joone modernistide ja traditsionalistide vahele. Widmaier, Gawrich ja Becker seletavad õigesti kohmakate vahendajate nõrkust parteide stabiliseerimisfunktsiooni täitmisel. Pealegi tuleks sellest probleeme, kui oleks palju parteisid, mis polegi kujunenud ühiskonna konkreetsete huvide eest võitlemise käigus, vaid lihtsalt parlamendifraktsioonidest (Widmaier, Gawrich, Becker 1999: 177jj). Selle tagajärjel puudub nende ja elanikkonna vahel side. Widmaier, Gawrich ja Becker mõistavad seda nii otsustava kriteeriumina kui ka võimalusena. Erinevalt läänelikest massiparteidest ei ole neil ühegi koalitsiooni baasil tingimata toetust. Mõistagi on lõhenemistendentsist vähem kasu. Widmaier, Gawrich ja Becker julgevad ennustada, et ootamatu-

te seoste jaoks ühiskonna sees jätkuvad muutused ka tulevikus. Widmaieri, Gawrichi ja Beckeri jaoks on see eelis. Läänes peavad parteid aru saama postmodernismist, Ida-Euroopas toimivad parteid kogu aeg taktikalistel põhjustel osalistes ja ajutistes koalitsioonides.

Selles *orientatsioonis väljapoole* ei taha Widmaier, Gawrich ja Becker näha *parteidesüsteemi raskendatud funktsioneerimis-defitsiidi konstateerimist elanikkonna täitmata osavõtunõuete tõttu* (Widmaier, Gawrich, Becker 1999: 186jj) ning räägivad vastu Merkelile, kes liigitab Läti defektsete demokraatiate hulka, sest seal ei osale valimistel vene elanikkond. Vähemalt osalemine üldvalimistel leiab aset samadel põhjustel kui need, mille tõttu parteid tegutsevad parlamendis ilma baasita.

Widmaier, Gawrich ja Becker mõtisklevad selle üle, kas parteid täidavad oma eliidi värbamise funktsiooni sama hästi ka nüüd, kui revolutsiooni genereerimine on koos oma mobiliseeriva efektiga kadunud. Sellest hoolimata on *Querensteiger*'i* võimalused Ida-Euroopa parteimaastikul hõlpsamad. Näiteks võiks olla Andris Šķēle Lätis (Widmaier, Gawrich, Becker 1999: 188jj).

Parima ülevaate defektiga demokraatiade ideest annavad Aurel Croissant ja Peter Thiery artikliga *Von defekten und anderen Demokratien* (2000/2001), alustades selgitusega, mis põhjusel on see lähenemine vajalik: selleks, et anda seletus kasvavale "hallile tsoonile" demokraatiade ja diktatuuride vahel (Croissant, Thiery 2000/2001: 10jj). Nad kordavad kriteeriume, mida tuleb kontrollida, et tuvastada, kas mingi riigi demokraatlikus korralduses on defekte. Kõige huvitavam asi, mis puudutab Balti riike on järgmine: *kui [...] saaks tekkida avalik areen esindajate ja otsustajate mõjutamiseks* (Croissant, Thiery 2000/2001: 20). Avaliku sfääri tekkimise võimalust mainides unustavad nad kontrollida, kas on ka olemas soov selles vallas tegutseda. Nad kirjeldavad eliidi omadust mitte demokraatlikke reegleid vastu võtta, vaid tegutsemisvalda rikkuda, lõigates läbi seal tegutsemise võimalusi (Croissant, Thiery 2000/2001: 23, 25). Aga just see pole Balti riikides probleemiks. Siin seisab eliit silmitsi rahvaga, kes vaidleb oma televiisori ees poliitilise vastasega kohtumise kiuste.

*Peetakse ilmselt silmas reeglite rikkujat. *Toim.*

Samas ajakirjas uurib Dieter Segert (2000/2001) küsimust, millal on demokraatiad ohustatud. Ta on nõus sellega, et pärast külma sõja lõppu on liigagi lihtne teha hõlpsat vahet demokraatiate ja diktatuuride vahel. Ning ta kõrvutab praegust olukorda Ida-Euroopas autoritaarsete arengutega sõdadevahelisel ajal. Kõige suurem oht, mida arutatakse mitu korda, on spetsiifilise ja difuusse toetuse puudumine ükskõik millisele režiimile ning lõpuks ka võimalik toetus isegi diktaatorile — võimalus, mida tuleks Ida-Euroopa tulevikustsenaariumina arvesse võtta (Segert 2000/2001: 37). See sõltub tänapäeval rohkem heaolu tõusust kui inimeste huvist rahvusriigi küsimuse vastu, väidab Segert (2000/2001: 45). Mõistagi ei võta Segert siin arvesse Balti riike, nii et selles osas ei tule antud mõtet tegelikult ekslikuks pidada. Üldiselt on tal õigus selles, et demokraatia on Ida-Euroopas praegu vähem ohus, kui oli sõdadevahelisel ajal. Aga samal ajal on küsimus uue demokraatliku režiimi stabiilsusest ikka veel lahtine (Segert 2000/2001: 55).

Wolfgang Ismayr lubas anda välja raamatu Ida-Euroopa poliitilise süsteemi kohta, mis oleks käsiraamatuna enam kui juhuslikult valitud riikide hulk, mis sõltub autorite teadmistest või faktist, et üks või teine näide kinnitab mõnd kindlat teooriat. Ismayr kavatses selle lubaduse täita pärast analoogilise teose avaldamist Lääne-Euroopa poliitiliste süsteemide kohta (Ismayr 1999). Seda raamatut iseloomustab autori kõrge kompetentsus ning väga keerukas struktuur. See näitab, kuhu Ida-Euroopa uurimine peaks arenema, et jõuda võrdlusele, mis tugineks iga üksiku riigi sellisele uurimisele, et üksiknäitele omistataks samavõrra tähtsust kui üldistusele, nii et seega liigutaks ülemineku-uuringutelt võrdleva poliitikateaduse suunas.

Üks vähestest monograafiatest, mis tegeleb kõigi Ida-Euroopa maadega, on Timm Beichelti dissertatsioon (2000). Ainuüksi asjaolu, et Beichelt tegeleb kõigi Ida-Euroopa riikidega Eestist Bulgaariani, kaasates isegi endised Nõukogude liiduvabariigid, nagu Venemaa, Valgevene, Ukraina ja Moldova, tundub olevat imelik ning äratab kahtlust. Kes tunneb või suudakski tunda kõiki neid riike piisavalt hästi selleks, et nende üle otsustada? Beichelt otsustab peamiselt riigikirjelduste põhjal, tsiteerides ka mind. Kuid tema rohkete peamiselt žurnalistlike analüüside nõrkus on jätnud sellesse töösse jälje mitmesuguste vigadena. Mainin

siinkohal vaid paari huvipakkuvat Balti riikidega seotud teemat. Tal ei tarvitseks imestada, et Eesti ja Läti rohelised liikumised ei olegi postmaterialistlikud (Beichelt 2000: 170, 181). Mõned väited on suisa valed, näiteks ei keelatud Liikumist Võrdsete Õiguste Eest ära. Ja nii Eestis kui ka Lätis on isegi pealinnas rahvusvähemused kohalikeks enamusteks (Beichelt 2000: 178). Ma kahtlustan, et analüüs, mis tugineb läänelikust vaatepunktist lähtuvate terminite väärtimõistmisele ja faktivigadele, nagu siinkohas näidatud, ei saa viia demokratiseerumise ja konsolideerumise mõistmiseni. Võib-olla seetõttu käsitabki Beichelt oma dissertatsioonis läbivalt Läti parteid "Vabadusele ja Isamaale" ning Eesti Isamaaliitu kui ühtviisi natsionalistlikke parteisid. Aga seda nad ei ole. (Beichelt 2000: 205.)

Väga raske on saada ülevaadet parteisüsteemide arengust. On oluline arvestada mõne nime või isiku allesjäämist, aga kuidas teha seda välismaa puhul, tundmata riiki, millest jutt käib. Beichelt ütleb ekslikult: *Suur osa 1995. a uuesti Riigikogusse valitud parteidest oli 1998. a lõpuks juba jälle lagunenud.* (Beichelt 2000: 224.) Viimaste kohalike valimiste tulemused näitavad samuti, et ta eksib ka siis, kui nimetab sotsiaaldemokraate Läti vene vähemuse potentsiaalseteks esindajateks (Beichelt 2000: 271).

Seda nimekirja saaks täiendada. Minu arvates on iseloomulik asjaolu, et Beichelt esitab väga pika ülevaate olemasolevast üleminekuteooriast ning paljudest üksiksündmustest kõigis mainitud riikides, kuid ei jõua mingi tulemuseni. Tõdemus, et tegutsejad peavad lülituma muutuse paradigmalt representatiivse demokraatia paradigmale, tundub triviaalne.

Õnnetuseks kuhjuvad sellesse valdkonda ikka veel ühelt poolt teoreetilised tööd ja teisalt ülevaated mõnest konkreetsest riigist. Võib olla nõus Merkeliga, et sellistes töödes jääb enamasti vajaka teooriast või katsest astuda sammu nähtuste pelgalt kirjeldamiselt nende seletamisele. Kuid teoorial jääb samuti vajaka omaenda piiratud mõistmisest ja katsetest täita lünki teistsugustest lähenemistest tulenevate selgitusvõimalustega, nagu väidab Sandschneider. Merkel, Croissant ja Thiery pakuvad välja väga huvitava mõtte, valgustamaks diktatuuri ja demokraatia vahelist tsooni oma "defektse demokraatia" mõiste abil, mis on uus lähenemine uuele nähtusele. Mõistagi peame arvesse võtma, et tunduvalt lihtsam on

mõõta valimiste toimumist ning aktsepteeritust kui eliidi ja masside demokraatlikke hoiakuid — et lihtsalt üks näide tuua. Kuid et enamik teadlasi on pärit Läänest, jääb neil puudu mingi jagu arusaamist Ida-Euroopa ja seetõttu ka Balti riikide olukorrast. Et Ida-Saksa teadlased ei ole suuremalt jaolt enam teretulnud isegi oma endistes Ida-Saksa ülikoolides, puudub Ida-Euroopa poliitika Saksa retseptsioonis lähenemine seestpoolt. Seda on hõlbus märgata nimekirjas, mida mõõta. Osalemisest rääkides vaatlevad nad ainult küsimust, kas eliit lubab massidel osaleda. Ainult sellised teadlased nagu Mattusch oma empiirilises töös räägivad puuduvast osalemissoovist. Peale tema töö arutatakse seda tööka juhuslikult kodanikuühiskonna avarama teema raames. Ja nii kaua peaksid kõik Ida-Euroopa uuringud püüdma vastata küsimusele, kuidas Widmaieri sõnul toodangule orienteeritud eliit ja massid suudavad ja tahavad säilitada demokraatiat ainsa mänguna linnas.

Ja on olemas veel üks huvitav katse lasta kohalikul teadlasel olukorda kirjeldada. Toimetaja Algis Krupavičius Kaunase tehnikaülikoolist kogus üksnes Leedu politoloogidelt kokku artiklid 1996. a valimiste ning demokraatia ja parteisüsteemi arengu kohta selle ajani (*Lithuania's... 2001*). See raamat on huvitav seetõttu, et ta on ainuke, mis on avaldatud Saksamaal — väljaandja on *Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung* — kuid seda pole kirjutanud sakslased ja see on trükitud inglise keeles. Tuleb öelda, et mõlemal tõigal on oma positiivsed küljed, sest Leedu politoloogia on üsna hästi organiseeritud. Koguteos sisaldab konkreetset analüüsi valimistulemustest, hääletajate käitumisest ning avaliku arvamuse küsitlustest ja ka demokraatia, valimisedust ja parteisüsteemi ajaloolisest arengust Leedus. See annab väga hea ülevaate poliitilisest olukorrast Leedus.

Nagu Ida-Euroopas sageli, annab Krupavičius, Novagrockienė ja Gaidys analüüs (*Lithuania's... 2001*) väga head faktiteavet, kuid pakub samas vähem selgitavaid ideid. Seega ei piisa napist järeldusest, et poliitilised parteid ei arene sotsiaalmajanduslike konfliktide ümber, vaid riigi minevikku ja tulevikku puudutavate poliitiliste hoiakute tulemusena.

Nagu nähtub käesolevast enam-vähem juhuslikult valitud ülevaatest, on uurida jäänud veel palju. Praegu keskenduvad saksa

teadlased peamiselt uute teooriate loomisele või olemasolevate tõestamisele. Süvaanalüüse tehakse peamiselt ühe näite põhjal. Baltimaad on liiga väikesed ja Saksamaast liiga kaugel, et võiksid olla arvestatavaks näiteks, seda hoolimata isegi ajaloolistest sidemetest.

Kirjandus

- Beichelt, Timm 2000. Demokratische Konsolidierung im postsozialistischen Europa. Die Rolle der politischen Institutionen. Dissertation. [Käikiri]
- Beichelt, Timm 2001. *Demokratische Konsolidierung im postsozialistischen Europa. Die Rolle der politischen Institutionen*. Opladen
- Beyme, Klaus von 1997. Parteien im Prozeß der demokratischen Konsolidierung. — *Systemwechsel*. 3. Band. Parteien im Transformationsprozeß. Hrsg. Wolfgang Merkel. Opladen, S. 23–56
- Bos, Ellen 1996. Die Rolle von Eliten und kollektiven Akteuren in Transitionsprozessen. — *Systemwechsel*. 1. Band. Theorien, Ansätze und Konzepte der Transitionsforschung. Hrsg. Wolfgang Merkel. Opladen
- Croissant, Aurel, Peter Thiery 2000/2001. Von defekten und anderen Demokratien. — *Weltrends*, Nr. 29, Winter, S. 9–31
- Ettmayer, Wendelin 1999. *Estland: Der Aufbruch nach Europa*. Berlin: Verlag Arno Spitz
- Glaessner, Gert-Joachim, Michael Reiman 1997. *Systemwechsel und Demokratie*. Opladen: Westdeutscher Verlag
- Ismayr, Wolfgang 1999. *Die politischen Systeme Westeuropas*. Opladen: Leske + Budrich
- Kasapovic, Mirjana, Dieter Nohlen 1996. Wahlsysteme und Systemwechsel in Osteuropa. — *Systemwechsel*. 2. Band. Die Institutionalisierung der Demokratie. Hrsg. Wolfgang Merkel, Eberhard Sandschneider, Dieter Segert. Opladen, S. 213–259
- Lithuania's Seimas Election 1996: The Third Turnover. 2001. Ed. Algis Krupavičius. Berlin
- Lux, Markus 2000. Drei Staaten — ein "Baltischer Weg"? Die Zivilgesellschaft in der Transformation im Baltikum. — *Systemwechsel*. 5. Band. Zivilgesellschaft und Transformation. Hrsg. Wolfgang Merkel. Opladen, S. 145–172
- Mattusch, Katrin 1996a. Aus wieviel teilen besteht Osteuropa?: Die differenzierende Wirkung politischer Kulturen. — *Ost- und Süd-*

- europa zwischen Tradition und Aufbruch.* Hrsg. Roggemann, Herwig, Sundhausen, Holm. Wiesbaden, S. 11–32
- Mattusch, Katrin 1996b. Wie konsolidiert sind die neue Demokratien in Osteuropa: Vom Zusammenwirken der Strukturen, Eliteprägung und Bevölkerungseinstellungen. — *Zusammenbruch des Sowjetsystems: Herausforderung für die Soziologie.* Hrsg. Balint Balla, Anton Sterbling. Hamburg, S. 179–209
- Mattusch, Katrin 1996c. Vielfalt trotz ähnlicher Geschichte: Die drei baltischen Staaten und ihre unterschiedlichen Parteiensysteme. — *Spätsocialismus und Parteienbildung in Osteuropa nach 1989.* Hrsg. Dieter Segert. Berlin: Initial, S. 93–118
- Mattusch, Katrin 1996d. *Demokratisierung im Baltikum?* Frankfurt am Main: Peter Lang
- Merkel, Wolfgang 1999. *Systemtransformation.* Opladen: Leske + Budrich
- Parteien in Osteuropa: Kontext und Akteure.* 1995. Hrsg. Dieter Segert, Csilla Machos. Opladen: Westdeutscher Verlag
- Reissig, Rolf 2000. Die deutsche Transformationsforschung der ersten und zweiten Generation: Eine Bilanz. — *Hochschule Ost*, 1–2
- Sandschneider, Eberhard 1996. Systemtheoretische Perspektiven politikwissenschaftlicher Transformationsforschung. — *Systemwechsel.* 1. Band. Theorien, Ansätze und Konzepte der Transformationsforschung. Hrsg. Wolfgang Merkel. Opladen, S. 23–46
- Segert, Dieter 1996. *Spätsocialismus und Parteienbildung in Osteuropa.* Berlin: Berliner Debatte
- Segert, Dieter 1997. Parteien und Parteiensysteme in der Konsolidierung der Demokratien Osteuropas. — *Systemwechsel.* 3. Band. Parteien im Transformationsprozeß. Hrsg. Wolfgang Merkel. Opladen, S. 27–100
- Segert, Dieter 2000. Mit dem Ende einer abgeschlossenen Epoche beginnt eine neue, aber welche? — *Hochschule Ost*, 1–2, S. 43–51
- Segert, Dieter 2000/2001. Wann sind Demokratien gefährdet? — *Weltrends*, Nr. 29, Winter, S. 33–58
- Sell, Katrin 2000. Institutionenbildung à la carte in neuen Demokratien, oder: Was Äpfel von Birnen lernen können. — *Hochschule Ost*, 1–2
- Vester, Michael 2000. Bilanz und Perspektiven der Transformationsforschung. — *Hochschule Ost*, 1–2
- Welsh, Helga A. 1998. Von der Transition zur Konsolidierung: Eine Bestandsaufnahme. — *Transformation und Interdependenz: Beiträge zu Theorie und Empirie der mittel- und osteuropäischen Systemwechsel.* Hrsg. Arndt Hopfmann, Michael Wolf. Münster

W i d m a i e r , Ulrich, Andrea G a w r i c h , Ute B e c k e r 1999. *Regierungssysteme Zentral- und Osteuropas: Ein einführendes Lehrbuch*. Opladen: Leske + Budrich

AXEL REETZ (sünd. 1968) on lõpetanud Konstanzi ülikooli haldusteaduste alal 1993. a. On olnud külalisõppejõuks Tallinna Pedagoogikaülikoolis ja Tartu Ülikoolis, praegu vabakutseline ajakirjanik Riias.

AXEL REETZ. Reception of Baltic countries in German political science

The author presents an overview of German political scientists' works dealing with Estonia, Latvia and Lithuania. He discusses different attitudes to changes in Eastern Europe as part of the third wave of democratisation.

One of the most essential themes in Wolfgang Merkel's critique and an example of "defective democracy" is the deprivation of part of population of economic and social rights. This, however, does not hold in the case of the Baltic countries.

*The East German political scientist Dieter Segert is first and foremost interested in the impact of socialism on the emergence of party systems in Eastern Europe. The authors of the collection compiled by him, *Spätsozialismus und Parteienbildung in Osteuropa nach 1989*, remind us that the whole spectrum of parties denied having belonged to the Communist party, but the first signs of crisis brought back nostalgia for good old times.*

*The most essential publication dealing with changes is the series *Systemwechsel (1994–2000)* that has been issued for several years by Wolfgang Merkel. The fifth and most recent volume discusses the problems of civil society. Here we can find an article by historian Markus Lux, which is the first article in the series dealing solely with the Baltic countries.*

*The book on government systems by Ulrich Widmaier, Andrea Gawrich and Ute Becker, which they call an introductory textbook (*Ein einführendes Lehrbuch*, 1999), discusses many aspects of East European parties in greater detail than other Western observers do. They wonder how the parties fulfil the task of recruiting the elite now when the mobilising effect of generating the revolution has vanished.*

*The best overview of defective democracies can be found in Aurel Croissant and Peter Thiery's article *Von defekten und anderen Demokratien*. They describe the elite's tendency not to accept democratic rules but to curb the people's opportunities for being active. This, however, is not a problem for the Baltic states. Here the elite is facing the people who dispute with their political opponents in front of their televisions.*

East European studies should develop in order to reach such a level that in studying each particular country isolated

examples would get as much importance as generalisations. Researchers should move from transition studies to comparative political science. Now, however, the German researchers concentrate mainly on creating new theories or proving the existing ones. Profound analyses are made mostly relying on just one example. Despite their historical connections with Germany, the Baltic countries are too small and too far away to serve as a substantial example for political science. (Edit.)

ERROR: syntaxerror
OFFENDING COMMAND: --nostringval--

STACK:

/Title
()
/Subject
(D:20090415092253+03'00')
/ModDate
()
/Keywords
(PDFCreator Version 0.9.5)
/Creator
(D:20090415092253+03'00')
/CreationDate
(reetz)
/Author
-mark-